

מהא דאמר עולא: עלובה [חצופה] בלה שזינתה בקרב חופתה. משל הוא על ישראל, שעשו את העגל בעוד השכינה וישראל בסיני. שהרי כנסת ישראל במעמד הר סיני נחשבה ככלה הנכנסת לחופה עם הקדוש ברוך הוא.

אמר רב מרי, בריה דבת שמואל [בן בתו של שמואל]: מאי קרא דרש עולא בהמשילו משל זה:

דכתיב בשיר השירים: "עד שהמלך במסבו, נרדי נתן ריחו"! שבעוד המלך בחופתו, בושמי עזב את ריחו הטוב מעליו. (10)

אמר רבא: אף על פי שמזכיר הכתוב את קלקולם של ישראל, עדיין חביבותא הוא גבן! שהרי בלשון חביבות מדבר הכתוב, דכתיב "נרדי נתן ריחו", ולא כתיב "הפריח".

תנו רבנן:

א. הנעלבין (11) ואינן עולבים את אחרים.

ב. והשומעין חרפתם מפי אחרים, ושותקין להם ואין משיבין.

ג. והעושיין מצוות מאהבה [אהבת ה'], ולא מיראת עונש או כדי ליטול שכר.

ד. והשמחין ביסורין הבאים עליהם —

עליהן הכתוב אומר: "ואוהביו, כצאת השמש בגבורתו"!

ומבאר רת הגמרא: מאי הוא לשון "פרוסכול"?

אמר רב הסדא: פרום בולי ובוטי! (12) תקנת עשירים ועניים.

כי הפרוסכול תקנה היא הן לטובת העשירים המלויים שלא יפסידו את חובותיהם בשביעית, והן לטובת העניים הלויים, שלא תנעל דלת המלויים בפניהם, ולא ימנעו מלהלוותם בערב שביעית.

ומפרשינן:

א-17

"בולי" — אלו עשירים, כדכתיב בתוכחה: "ושברתי את גאון עוזכם, ונתתי את שמיכם כברזל [מלהוריד מטר], ואת ארצכם כנחושה"!

ותני עלה רב יוסף: "גאון עוזכם" — אלו בולאות [עשירים] שביהודה! הרי ש"בולאות" היינו עשירים.

"בוטי" — אלו העניים, משום דכתיב: "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך. כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו [הלוננו וקח ממנו עבוט] די מחסורו אשר יחסר לו"! ולכן נקראים העניים הלויים "בוטי"!

11. אף שלא נזכרה ברייתא זו אלא אגב לשון "עולבנא" שנזכר לעיל, מכל מקום אין הכוונה כמו לעיל, שלמעלה הוא מלשון חוצפה, וכאן הוא מלשון עלבון.

12. "פרוס" היינו תקנה; "בולי" היינו עשירים; "בוטי" היינו עניים.

10. "מסיבור" היינו חופתו; "נרדי" הוא בושם; "נתן" הוא לשון עזיבה; וברש"י הביא דוגמא ללשון "נתן" שהוא מלשון עזיבה, ממאמר הכתוב: "ולא נתן סיחון את ישראל עבור בגבולו", שפירושו הוא, לא עזב סיחון את ישראל לנפשם שיהיו עוברים בגבולו.

ונמצא אם כן ששטרותיהם כאילו מסורים הם לבית הדין, וכל שהחוב מסור לבית דין, שוב לא קרינן ביה "לא יגוש את רעהו".

תנן התם במסכת שביעית:

אין כותבין פרוסבול אלא על הקרקע של הלוח, כלומר: אלא אם כן יש ללוח קרקע ואפילו כל שהוא, אבל אם אין ללוח קרקע אין כותבין פרוסבול.

ומשום שאין דרך להלוות אלא כשיש ללוח קרקע, שעליה סומך המלוה לגבות את חובו ממנה, ועל מטלטלין אינו סומך מפני שיכול הלוח להבריחם, ונמצאת הלואה כשאין ללוח קרקע "מילתא דלא שכיחא", ובמילתא דלא שכיחא לא תיקנו חכמים תקנות.⁽³⁾

ואם אין לו ללוח קרקעות, מוזכהו המלוה

אמר ליה רבא ללעוזה [לדובר לשון לע"ז]: מאי הוא לשון "פרוסבול"?

אמר ליה הלועז: "פרוס", לשון פורסא דמילתא הוא! ו"פורסא" היינו תקנה.

אמר רב יהודה אמר שמואל:

יתומין קטנים שהוריש להם אביהם חוב שיש לו על אחרים,⁽¹⁾ אין הם צריכין פרוסבול! ואף בלא פרוסבול, אין השביעית משמטת את חובם, כמבואר הטעם בסמוך.

וכן תני רמי בר חמא: יתומין אין צריכין פרוסבול!

וטעמא דמילתא: משום דרבן גמליאל [נשיא ישראל] ובית דינו [וכן נשיאי ישראל שבכל דור ודור]⁽²⁾ אביהן של יתומין הן, כלומר: ממונים עליהם ועל ממונם!

החוב, ולא די בקרקע שיש ללוח בשעת הפרוסבול!?

ב. ביאר רש"י, שבקרקע כל שהוא די, היות ואף מקרקע כל שהוא ניתן לגבות את חובו, והביא רש"י ממעשה דקטינא דאביי [כתובות צא ב] שנגבה חוב של מאה זוז, מקרקע שלא היתה שוה אלא חמשים זוז; והתוספות כתבו טעם אחר: משום דקרקע כל שהוא שוה כל החוב, היות ואין אונאה לקרקעות.

וב"תפארת יעקב" תמה על שני הפירושים, דוכי אטו בשביל סברות אלו נעשו הלואות כאלו מילתא דשכיחא!?

ודעת הר"ש היא, משום שעל ידי הקרקע נחשב החוב כגבוי; וכתב הר"ן נפקא מינה בין הפירושים, באופן שהיה לו קרקע בשעת כתיבת הפרוסבול, ועד שהגיע זמן ההשמטה כבר לא היה לו קרקע, וכתב עוד נפקא מינה שתבאר בהערה הבאה.

1. נתבאר על פי רש"י, שכתב: "שאינן שביעית משמטת חוב של אביהם המת"; וראה ב"תפארת יעקב" דהיינו דוקא יתומים קטנים.

והר"ן הביא מדברי הרא"ה בשם הרמב"ן, שהכוונה היא למה שהלוו היתומים עצמם משלהם, כי חוב שירשו מאביהם בלאו הכי אינו משמט, ומשום דדרשינן בספרי: "שמוט כל בעל משה ידו", ולא היורש.

2. לא נזכר "רבן גמליאל ובית דינו" אלא משום שהוא היה הנשיא בזמן שנשנתה הברייתא של רמי בר חמא, רש"י.

3. א. הטעם נתבאר על פי רש"י; ובתוספות הוסיפו שאף על עציץ נקוב כותבין כמבואר בהמשך הסוגיא, משום דלא פלוג רבנן.

וב"תפארת יעקב" תמה: אם כן היה לנו לומר שאין מועיל פרוסבול אלא כשהיה קרקע בשעת

שהאילן שבו חשוב כמחובר משום היניקה מן הקרקע דרך הנקב.⁽⁵⁾

ודייקנין: על עציץ נקוב, אין, אכן כותבין פרוסבול, אבל על עציץ שאינו נקוב לא כותבין! משום שאין האילן שבו יונק מן הקרקע, ולא חשיב כמחובר לקרקע.

ומסקינין לקושיין: ואם די בהשאלת מקום, אמאי אין כותבין על עציץ שאינו נקוב? הלא אף אם אי אפשר לכתוב על העציץ עצמו, והא איכא מקומו של העציץ? ואף אם אין המקום שייך ללוה, הרי שאול לו המקום.

ומשנין: לא צריכא, דאין כותבין על עציץ שאינו נקוב, היכא דמנח העציץ אסיכי [מנח על יתדות], ואינו נוגע בקרקע, והקרקע שתחתיו אינה של בעל העציץ.⁽⁶⁾

רב אשי מקני ליה ללוה, גידמא דדיקלא [גזע דקל קצוץ המחובר לקרקע], וכתב עליה [בשבילן] פרוסבול.

קרקע משלו בתוך שדהו, בשיעור כל שהו! ושוב חשיב כיש לו קרקע, וכותבים עליה פרוסבול.⁽⁴⁾

וכמה הוא שיעור כל שהו?

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: שיעורו אפילו כקלה של כרוב! וסגי בזה לכתובת פרוסבול.

אמר רב יהודה:

אפילו אם המלוה השאילו ללוה מקום, להניח בו תנור או להניח כיריים המיטלטלין, כותבין עליו פרוסבול! ואף שאין הקרקע בידו אלא בתורת שאילה, חשוב כיש לו קרקע.

ומקשינן: איני, והא אין הדבר כן!?

שהרי: והתני הלל [האמורא]: אין כותבין פרוסבול, אלא על עציץ נקוב — שדרכו יונקים הפירות מן הקרקע — בלבד, מפני

4. כתב הר"ן, שאם הלוח עומד שם וצווח שאינו רוצה בקרקע זה [משום שרוצה בהשמטת החוב] אין מועיל הזיכוי, שאין אדם זוכה בעל כרחו, ומכל מקום אם לא היה שם הלוח משמע מן הגמרא דמהני; ומכאן יש ללמוד, דמה דקיימא לן "זכין לאדם שלא בפניו", כל שהדבר בעצמו זכות הוא, אף על פי שנמשך על ידי זה חוב לזוכה מה שהוא יונתן מן הזכות, מכל מקום זכה ושלח הוא, שהרי כאן כשמזכהו קרקע כל שהוא הרי מתחייב הלוח בכך שאין השביעית משמטת את חובו, ומכל מקום מועיל מה שזיכה לו שלא בפניו, אלא שאפשר לדחות ולומר שאף זה מקולי פרוסבול הוא.

5. וכל שכן שכותבין על הקרקע, רש"י.
6. נתבאר על פי רש"י; והרמב"ן כתב: "פירוש ולא השאילו מקום סיכי, אי נמי: כיון דלאו מקום חשוב הוא כלל לא תיקנו עליה פרוסבול".
וכתב עוד הר"ן, שאם הקנה המלוה ללוה

אף אם אין לו ללוה קרקע, ולערב יש לו קרקע — כותבין עליו פרוסבול!

ולפי שאף זו דרך הלואה היא, שהרי המלוה סומך על הקרקע של הערב, שאם לא יהיה ללוה ממה לשלם, יגבה מן הערב.

ואם לו [ללוה] ולערב אין להן קרקע, ואילו לאדם אחר שחייב לו ללוה⁽⁹⁾ חוב, יש לו קרקע — אף באופן זה כותבין עליו פרוסבול!

ומשום, שאף קרקע זו משועבדת למלוה כותב הפרוסבול שהוא בעל חוב של בעל חובו, ויכול הוא לגבותה ממנו, משום דרבי נתן.

דהנניא: רבי נתן אומר:

מניין לראובן שנושה בשמעון חבירו מנה, ושמעון חבירו [הלוה] נושה בלוי חבירו מנה, מניין שמוציאין מזה [מלוי שהוא הלוה

רבנן דבי רב אשי] חכמי ישיבתו של רב אשי? לא היו כותבים פרוסבול זה לזה, אלא מסרי מילייהו בעל פה להדדי! היה אומר כל אחד מהם בעל פה לחבירו: הרי אתם בית דיני, וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה! (7)

רבי יונתן מסר מילי [דבריו] לרבי חייא בר אבא לברו!

אמר שאל ליה רבי יונתן לרבי חייא בר אבא:

האם צריכנא [צריך אני] לעשות מידי אחריתי, מלבד הדברים שמסרתי בעל פה?! אמר ליה רבי חייא בר אבא: דיך באמירה זו בלבד שאמרת בפני, כדי שלא תשמטך שביעית, ולא צריכת לכתוב ולא לאומרם לעור אחרים! (8)

תנו רבנן:

7. כתב הרמב"ם [שמיטה ויובל ט כ ז]: "תלמידי חכמים שהלוו זה את זה ומסר דבריו לתלמידים, ואמר: "מוסר אני לכם, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה", אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהן יודעים שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחית"; והביא שיטה זו ב"חידושים מכתב יד", ובלשונו כתב שם: "במסירת דברים בעלמא הוא להו זכר לשביעית, אבל שאר אנשים עד דכתבי", וכתב על זה "ומילתא צריכא עיונא"; וראה מה שהשיג הראב"ד, ומה שפירשו דבריו נו"כ הרמב"ם והראב"ד.

8. כתב ב"חידושים מכתב יד", שעיקר חידוש הגמרא במעשה זה, משום שרבי חייא בר אבא היה מומחה לרבים, וקיימא לן שמומחה לרבים

דן אפילו ביחיד, ולכן מספיק מסירת דברים לרבי חייא בר אבא לברו; וראה עוד שם, שרן אם צריך על כל פנים שיהא שם עוד אחד לעדות.

9. נתבאר על פי רש"י שכתב: "ולחייב לו יש לו, לאדם אחר שחייב ללוה זה מנה", ונראה מלשונו שאם יש למי שחייב לערב קרקע, אין די בזה; וב"תפארת יעקב" כתב שלפי גירסת הרא"ש והר"ן בגמרא: "לו ולערב אין להם קרקע ולחייב יש לו קרקע" ואין גורסים: ולחייב לו יש לו קרקע, אם כן נוכל לפרש, שאפילו כשלחייב לערב יש לו קרקע, די בזה, וכן משמע לכאורה ממה שהזכירה כאן הגמרא את הערב, והיה לה לומר: "לו אין קרקע ולחייב לו יש לו קרקע — כותבין", וראה מה שכתב שם.

ובין בזה ובין בזה, משמטת השביעית את החוב ואינו חשוב כנגוש ועומד, וכל שכן, שמלוח על פה נשמטת בשביעית.

ורבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, דאמרי תרוייהו: "מלוח בשטר", היינו מלוח הכתובה בשטר, אבל שאין בו אחריות נכסים.

ומלוח "שלא בשטר", היינו מלוח על פה שלא נכתב עליו שטר כלל.

אבל מלוח בשטר שיש בו אחריות נכסים, אינו משמט בשביעית!

כי מאחר שמשועבדות קרקעות הלוח למלוח, ויכול המלוח לגבותן בכל מצב [אף אם ימכרם הלוח], הרי הן בחזקת המלוח, ונחשבות הן כבר כגבויות ממש בידו, וכאילו כבר אין כאן חוב, ותו לא קרינן ביה "לא יגוש".

תניא כותיה דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש:

שטר חוב משמט, ואם יש בו אחריות נכסים, אינו משמט, משום דכגבוי דמי.

תניא באידך ברייתא: אם הלוח סיים לו למלוח בשטר, שדה אחת בחלואתו, וציינה בסמיניה ובגבולותיה, כדי לייחדה לו לצורך גביית חובו — חוב זה אינו משמט בשביעית! משום דכגבוי ממש דמי.

ולא עוד, אלא אפילו לא סיים לו שדה מסוימת לצורך גבייתו, אלא כתב לו: "כל נכסיי אהראין וערבאין [ערבים] לך, לגבית

השני], ונותנין לזה [לראובן] שהוא המלוח הראשון?]

תלמוד לומר בפרשת "שבועת הפקדון", והוא מי שנשבע על פקדון שיש בידו או על הלואה שהלוו לו, שאינו חייב כלום, ושוב הודה שאכן יש בידו: "והשיב את אשמו [הוא קרן הפקדון או ההלואה] ונתן לאשר אשם [א' קמוצה וש' פתוחה] לו", כלומר: לאשר נתחייב לו.

ומדלא כתיב "ונתן לאשר הלוהו", אלא "לאשר אשם לו", הרי משמע למי שהאשם [הקרן] הוא שלו ולא לזה שנושה בו. והיינו שיפרע לוי הלוח השני את ההלואה לראובן שהקרן הוא שלו, שהרי שמעון הנושה בלוי חייב אותו לראובן שהלוה לו. ונמצא, שקרקעו של לוי משתעבדת לחובו של ראובן, ולכן כותב הוא פרוסבול עליה.

תנן התם במסכת שביעית:

השביעית משמטת את המלוח, בין שהיה המלוח בשטר, ובין שהיה המלוח שלא בשטר.

ונחלקו אמוראים בפירוש משנה זו:

רב ושמואל דאמרי תרוייהו [הסכימו לדעה אחת]: "מלוח בשטר", היינו שטר שיש בו אחריות נכסים! כלומר: שטר שכלול בו דין שעבוד נכסים, שאף לאחר שימכור הלוח את קרקעותיו לאחר, יטרוף המלוח מהם את הקרקע.

ומלוח "שלא בשטר", היינו מלוח בשטר שאין בו אחריות נכסים! ואין משתעבדים קרקעות הלוח על ידו.

אמר ליה רבי יוחנן לרבי אסי: וכי מפני שאנו מדמין [וכי מפני שנראה בעינינו וכמדומין אנו שכן הדבר, אך לא שמענוהו מרבותינן] נלך ונעשה מעשה, ונפסוק להלכה ד"אינו משמט"?

אמר ליה רבי אסי לרבי יוחנן: והתניא כוותיה דמר [הרי אף בברייתא שנינו כמותך] שאינו משמט?! דתניא לעיל: ואם יש בו אחריות נכסים אינו משמט!

נחלקו בית שמאי ובית הלל, באשה סוטה שמת בעלה קודם שהספיק להשקותה מי סוטה, ולברר בכך אם זינתה או לא. ואחר שמת בעלה שוב אין משקין אותה. נמצא חיוב כתובתה מוטל בספק. שאם זינתה הפסידה כתובתה, ואם לאו נוטלת כתובתה כדין. בית שמאי אומרים: נוטלת כתובתן ולא שותות! לפי ש"שטר העומד לגבות, כגבוי דמי", והאשה המוחזקת בשטר כתובתה, נחשבת כמוחזקת בנכסים, היתומים נחשבים למוציאים. וקיימא לן: המוציא מחבירו עליו הראיה!

ובית הלל אומרים: או שותות, או נוטלות כתובתן! כלומר, מאחר ואינן שותות, הרי הן מפסידות כתובתן, ומשום דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי. ולפיכך הנכסים בחזקת היתומים, והאשה היא התובעת כתובה, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

אמר ליה רבי יוחנן לרבי אסי:

דלמא החיא ברייתא, כבית שמאי היא, דאמרי: "שטר העומד לגבות, כגבוי דמי"! ודוקא לשיטתם, מלוה שיש בו שעבוד נכסים אינו משמט; אבל בית הלל הרי פליגי עלייהו, וסברי, לאו כגבוי דמי! ולשיטתם

חובך", אף חוב זה אינו משמט! ואף שאינו כל כך כגבוי כמו בשדה מסוימת, מכל מקום כגבוי דמי.

והיינו כרבי יוחנן וריש לקיש, דשטר שיש בו שעבוד נכסים, הרי הוא כגבוי, ואין שביעית משמטתו.

מעשה בקריביה דרבי אסי, דהוה ליה ההוא שטרא [קרובו של רב אסי היה לו שטר חוב על אחרים] דהוה כתיב ביה אחריות נכסים, והגיעה שנת השמיטה.

אתא הקרוב לקמיה דרבי אסי, ואמר ליה ושאלו: האם משמט שטר זה בשביעית, או אינו משמט?

אמר ליה רבי אסי: אינו משמט! משום שיש בו שעבוד נכסים, וכגבוי דמי.

שבקיה [הניחו] הקרוב, ואתא לקמיה דרבי יוחנן, ושאלו שאלה זו:

אמר ליה רבי יוחנן: אף שטר זה משמט בשביעית!

חזר הקרוב וסיפר את הדבר לרבי אסי.

אתא רבי אסי עצמו לקמיה דרבי יוחנן, ואמר ליה [שאלו]: האם שטר זה משמט, או אינו משמט?

אמר ליה רבי יוחנן: משמט!

תמה רבי אסי: והא מר [אתה, רבי יוחנן] הוא דאמר: שטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט!

יש לומר שהוא משמט ככל חוב בעלמא.

תנן התם במסכת שביעית:

המלוה את חבירו מעות על המשכון, וכן המוסר את שטרותיו לבית דין:

אין אלו משמטיין את חובם בשביעית!

והוינן בה: **בשלמא "מוסר שטרותיו לבית דין",** ניחא שאינו משמט, ומשום דתפסי להו **בי דינא** [בית דין תפוסים בשטרות]! (10)

אלא מלוה על המשכון, מאי טעמא אינו משמט?

אמר רבא: משום דתפס ליה המלוה את המשכון, הרי שוב אינו נוגשו, ואינו תובעו כלום, אלא רק מעכב את המשכון לעצמו, הלכך, לא קרינן ביה "לא יגוש". (11)

אמר תמה ליה אביי לרבא:

אלא מעתה, אם הלוהו לחבירו, על מנת

שיהיה המלוה דר **בבצירו** של הלוה, ובהנאת השכירות ישתלם החוב —

וכי אטו משום **דתפס ליה המלוה** בחצר, וכבר אינו נזקק לתבוע את חובו ולגבותו, **הכי נמי נימא דלא משמט בשביעית?!** והרי קיימא לן דמשמט.

אמר ליה רבא לאביי:

שאני משכון דקני ליה [קנוי המשכון למלוה] **מדרבני יצחק,** [ומפרש לה ואזיל], ואם אבד המשכון הרי המלוה חייב באחריותו, ולפיכך נחשב החוב כגבוי אף לענין שביעית.

דאמר רבי יצחק: מנין לבעל חוב שקונה משכון?

שנאמר במלוה שנטל את כסות הלילה של הלוה למשכון: "השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש, ושכב בשלמתו וברכך, ולך תהיה צדקה לפני ה' אלקיך"!

וכו' וכשאמרו מוסר שטרותיו אין משמטיין, מתקנתו של הלל אמרו.

עוד מבואר בגמרא לעיל לו ב — לדעת רבא — שתקנתו של הלל לפי חכמים הסוברים ששמיטת כספים בזמן הזה דאורייתא היא, הוא מדין הפקר בית דין הפקר; ואפשר, שלזה נתכוין רש"י שהמוסר שטרותיו לבית דין הוא מטעם הפקר בית דין הפקר, וסובר כהרמב"ן שהוא מתקנת הלל; אלא שהמשך לשונו משמע כסברת הריטב"א שהוא מדאורייתא משום דנגוש ועומד הוא [וכן מפרש הריטב"א בדעת רש"י במכות ג ב], וצריך תלמוד.

11. נתבאר על פי לשון רש"י שכתב: "דתפסי

10. לשון רש"י הוא: "דתפסי להו בי דינא והפקרן הפקר, וגבי מלוה לא קרינן ביה לא יגוש".

והנה בדין מוסר שטרותיו לבית דין נחלקו הראשונים:

דעת התוספות מכות ג ב: מוסר שטרותיו לבית דין אין השביעית משמטתו מן התורה, ופירש שם הריטב"א, שהוא משום דנגוש ועומד הוא, והיינו דמשום זה לא קרינן ביה "לא יגוש"; וב"חידושים מכתב יד" כאן כתב: דנגוש ועומד הוא, ועוד דכתיב: "ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך", פרט לזה שמסר תביעתו לבית דין והעמידן במקומו.

ואילו דעת הרמב"ן לעיל לו א: "ולי נראה